

Ihardespen bat Mitxelena jaunari

Etzait iruditu sakonki oldoztua zure gaindegia nere batasun lanei buruz. Batez ere, nahasteen kontra diozun guztia subjektivuegia iduritzen zait.

Beste toki eta garai batean aztertuko dituzula gaineratzen duzu, eta lerro arte irakur diteke zorrozuta daukazula ezpatea kirteneraino sartzeko.

Ez nintzan ni hasiko bide berri baten bilha, zuek jarraitzen duzuen zuzen iruditu bazitzaidan. Bost urthe saiatu nintzan zazpi aha-legendetan, zuek bost minututan lurrera bota nahi duzuen bide berri horren bilha. Kilo asko paper gastatu nituan eta ordu asko erabili nuan buruan bira ta bira prolema bakoitza. Detalle bat: bederatzi bider idatzi nuan KURLOIAK lehenbiziko horritik azkenekoraino, bethi azkenekoa izanen zalakoan.

Zuek jarraitzen duzuen bideak euskarari egin dizkion kalte handiak eta geroko dakarzkigun arriskuak azaldu beharrean, uste nuan nahikoa litzakela nerearekin hasi eta aphur aphurka idazle eta irakurle nagusiak nereganatzen saiatzea, bainan zuek erakutsi didazue oker nengoala. Oldarraldia, jazarkundea da nobera defenditzeko biderik onena eta batzuetan baliteke, bide bakharra. Garaia da zuen bideak euskarari ekarri dizkion kalte handiak agerian ipini eta arriskuak aztertzeke. Zuen bidetik ezin da ethorri batasuna sekula, ez arin, ez astiro. Goizegi da hau esateko nere systema hau dala-ta.

Itsuenak ikusten du beharrezkoak dirala nahasteak batasunerako, bainan zuk ozpin bataiatzen dituzu eta zure iritzia ontzat harturik, khien ditzagun nahaste guztiak eta ikus dezagun zer gerthatzen dan batasunarekin.

Gipuzkera eta napar-lapurdieratik bat izanen litzake batasun euskalgia. Ezin pentsatu besterik, denek aho batez baztertu baituzte bizkaierea. Azter dezagun, puntu nagusiak azaletik begiraturik, zeatz egiteko tokirik ezpaitugu, norat eramaten gaituzan zuen bideak.

1. Eztago beste euskalgiak baino hobea dan euskalgorik, batez ere esakerak banan bana aztertzen badira. Esate baterako, baldin

batasun euskalgizat hautatzen dana gipuzkera bada, bizkaierazko hizlari batek oinetako eriei behatzak eta eskuetakoei atzak esaten badie, gaizki mintzatzen dala adierazten zaio, literatur euskaraz, hau da euskara-modurik hoberenean, danak baitira behatzak. Berdin anai-arrebak esan beharrean neba-arrebak esaten badu, edo "a" azken-letratzat duten hitzak artikulua behar dutelarik bizkaieraz bezela erabilten baditu, nahiz gipuzkera, nahiz napar-lapurdiera dala batasun euskalgia. Eta hau okerkeri izugarri bat da. Bethi izanen da hobea bizkaierazko esakerea kasu hauetan literatur hizkuntzaren gaindegitik.

Ezkaitezen luzetu gehiegi, adibide asko athera ditezke napar-lapurdieraz, gipuzkeraz, napar-garai-eraz edo beste edozein euskalgiz, beste euskalgi guztietakoak baino hobea literatur euskara baten gaindegitik.

2. Euskalgi bat hautatzen danean beste euskalgietako euskaldunak azpian jarten dira. Alde batetik euren euskara modua mordolotzat hartzen da, eta beste alde batetik lan gehiegi eginarazten zaie, baldin litteraturan sudurra sartu nahi badute, lehenbizik euskalgi oso bat ikas-arazten zaie larrik. Gainera gero bethi edukiko dute bentajea euskalgi hortan idazteko, berez ikasitakotzat daukatenek. Hau oso gaizki dago. Erreztasunak eta lanak danen arte banatu behar dira inorentzat bentajarik gabe.

Eta ez naiz esaten lotsa, lehenago kaskezurreraino ase baninduten tolosarrek euren jasan-ezinezko harrokeriarekin, Tolosa-aldeko esakera guztiak sartu nahirik besteak baino hobetzat, azkeneko denboretan tokatu zait napar-lapurdierazko adiskide batzuekin ibiltea, eta orain tolosarrak gixajo batzu iduritzen zaizkit hunelako harrokeriaren gaindegitik.

Euren anaiak zapaltzea, batez ere gezurrekin, da euskaldunek gehien maitatzen dutena. Eman egiezue edozein eskualdeko euskaldunei hunelako harrokeri-iturri bat, eta besteek ihes egin beharko dugu Euskal Herritik.

3. Gure litteratura txiroa moztu egiten da. Bakharrik hautatutako euskalgiz idatzi diran liburuak gelditzen zaizkigu. PERU ABARKA eta bizkaierazko liburu guztiak baztertuta gelditzen dira. Berdin gertatzen da GEROREkin, baldin hautatutako euskalgia napar-lapurdiera ezpada.

4. Gipuzkoar idazleek uste dute batasunaren alde saiatzen dirala euren euskalgiz idazten dutelarik. Berdin uste dute napar-lapurdierazko idazleek. Egokera barregarri hunek, sekula ezpagaitu eramanen batasunera, ezlioke kalte handirik eginen euskarari, baldin bizkaierazko idazleek ere euren euskalgia landuko balute, nahiz batasunerako hautatua izanen dalakoan, nahiz bestela.

Azkenerako utzi badut ere, laugarren puntu hau ajolik handienekoa da. Ezta bizkaierea euskalgi ttiki bat, baztertuta utzi ditekera. Bizkaierea kanpoan uzten duan batasuna ezta batasuna, itsutasuna baizik.

Badakit bizkaierako euskaldun jakitun eta handiek esan dutela gipuztek bizkaieraz ezin ulerturik, bizkaierazko euskaldunek errez ulertzen dutela gipuzkera. Baina jakitunek esandako kirtenkeriekin liburu asko bethe ditezke. Eztira giputzak bizkaitarrak baino ergelagoak. Deba'ko ibarrean edo mugan dagozan herrietako kaletarrak khendu ezker, bakharrak Gipuzkoa barnetik ibili direnek, edo gipuztekin hartu-eman asko eduki dutenek ulertzen dute gipuzkera. Sinhesten ezpadidazue, hasi zaitezte gipuzkeraz Bizkai barneko muttiko edo emakume batekin eta ikusiko duzue nola pasatzen diran berehala erderara, zuek esaten duzuen ezin ulerturik. Berdin gerthatzen da Bizkaitik ibilitako edo bizkaitarrekin hartu-eman asko eduki duten gipuztekin: ulertzen dute ederto bizkaierea.

Baina askoz gehiago zabaldu da bizkaitarren arte gipuzkera beste euskaldunen arte bizkaierea baino. Bethi arkitzen dira kaletarren arte gizonen batzu gipuzkeraz ulertzen dutenak, eta erderaz ezta kien giputz bat ezta geldituko ixilik Bizkaiko herri batera joaten bada. Beharrezkoa da bizkaierea be hunenbeste guttienez zabaltzea Gipuzkoa eta Nafarroako herrietatik. Huna zer erran zidan niri Nafarroako herri batean gizon batek bizkaitarra naizela jakin zuanean:

“Bizkaikoa ze'a zu? Ba ongi hitz egiten dozu euskeraz. Hogeita hamar bat urthe izanen dira, bai gerra aurretik, Joxe Vizcaino ethortzen zen honera Irurtzun'go feri handire ganadu erostera. Ganaduk erosi ta Lakuntza'a, Carlos'en itxe'a, taberna'a. Hor sartzen zitun estarbiyen ganaduk, estarbiye esaten diogu ikulluari, eta gero maien jartzen zen, da:

“Que hay Joxe? da, feri ona izan da?”

“Bai bai bai, fe, fe, ferixe ona...”

“Da? ganadu asko erosi dozu? ta,

“Bai bai bai... ta

“Zenbat pagatu dozu hau? ta,

“Pagatu dot diru axko diru axko axko...”

“Da gero, elkar ezin entenditu, bix bax uba (hura) ta azkenerako erderaz entenitzen giñean. Joxe Vizcaino esaten genion, ta ganaduk hemen ge'o gaue pasatzen zun, da hamabi hamalau ganadu gorri hartu ta e'amaten zitun Bizkaira Joxe horrek. Baño ez giñen elkar ongi entenditzen, Uba euskeraz, uba euskeraz, baño xixa xixa hasten zen, ta ez giñen elkar entenditzen. Zuk berriz oso ongi hitz egiten dozu.”

Bizkaieraz mintzatzen ez tiran Gipuzkoako herrietatik ibiltzen naitzen ere hauxe gerthatzen zait. Euskaldunen arte hain sarri egiten

dan galdera hau itauntzen didatenean: “Zu nongoa zera?”, nere herria aipatu baino ez eta “A! Bizkaikua? Maiz ethortzen dira honera bizkaitar asko. Guk ez tiegu konprenitzen ezer ere”, esaten didate.

Lau edo bost bider urthean egoten naiz bar batean Donostiko kaian. Bethi bethi mintzatzen nintzan han euskaraz, eta ia ia uste nuan hango ugazabandreak etzekiela erderaz, bainan behin, kaitik nebilela, bermiotar arrantzale pillo handi bat arkitu nuan eta bizkaieria sartu zitzaidan buruan. Joan bar hartara eta ohartzeko bizkaieraz egin nion ugazabandreari. Berehalaxe erantzun zidan erderaz, eta etzuan gehiago euskarazko hitzik athera nerekin egun hartan.

Bainan ezta adibiderik athera behar. Gauza jakina da hau danontzat. Hunelako negargarrikeriak egunoro ikusten ditugu danok.

Orain esango dutana be danok dakigu. Egokera hunek kalte izugarria egiten dio euskarari. Bizkaitarrak lotsatu egiten dira euren euskaraz Bizkaitik irteteko gauza ez tala ikusirik eta erderaruntz bultzatuak sentitzen dira. Beste euskaldunek handituta ikusten dute erderaren prestijioa eta eurak ere erderaruntz bultzatuak sentitzen dira.

Okerkeri izugarria da zuen “batasun bidea”. Euskararen osasuna lotuta dago euskalgi bakhoitzaaren osasunarekin. Gorde dezagun daukaguna eta saiatu gaitezak bakhoitza gure euskalgiari indarra eta bizitza ematen. Batasun euskalgia ezta izan behar derrigor herri hizkuntza, ezlegoke gaizki, bainan ezta beharrezkoa. Batasun hizkuntz guztiak dira artifizialak. Mitxelena jauna! Ez al dakizu zuk urthe azki ibiltzen dirala ingelesak eskoletan euren ingles artifiziala ikasten? Han ere ia gure arte bezela dagola herriko hizkuntza? Inglesez ondo ikasten duanak ezin duala ulertu jende arruntaren hizkerea, beste hizkera hau ikasi gabe? Standard English delakoak asko duala eskola zaharreko grammatikalariek laboratorioan egina?

Eroriko zaizkizue begietako estalkiak, eztago dudarik. Zuen “batasun bidea” euskararen heriotzetik igaroten da. Lehenbizik euskalgi guztiak hil gipuzkera izan ezik. Gero, batasuna hunela lortuta, Gipuzkoan ere itzali. Egia egia esateko, benetako batasun osoa, baxharrik azkeneko giputzaren denboretan, baldin bera be, gauzak batzuetan modu batera eta beste batzuetan beste batera esaten dituenetarikoa ezpada.

Zelan dago gaur euskara Bizkaian? Gauza negargarria da. Sekula ezta zabaldu han euskal-analfabetismua gaur beste! Eta hau zuen “batasun bidea”-ri zor diogu. Lehenago garbizaleen erokeriak eta orain zuen “batasuna”. *La puntilla*. Bertsolariak ere alperrik saiatzen dira han (Irigoyen adiskideak arrapatzen banau ostikada bat emanen dit). Eztira sartzen herriaren bihotzean ezpaitira mintzatzen bizkaieraz euren arteko norgehiagokoetan.

Euskararen aldeko burruka irabazteko toki askotan gudukatu behar da. Azkeneko gerratean Itali'ko gudu-tokian ari ziranak uste izaten zuten han erabagiko zala gudu osoa, berdin Afrika'ko gudu-tokietako gudulariek, eta berdin edozein gudu-tokitakoak. Bainan guduia irabazteko toki guztietan irabazi behar da. Halaz ere, bakoitzak bere lanari garrantzirik handiena ematen badio, ondo ibiliko da gauzea. Irigoyen'ek egiten duan lana oso ederra eta garrantzitsua da, bainan harira ethorri zait eta eskari bat egin nahi nioke hemendik. Alpontso: arren! saiatu zaitzez bizkaieraz Bizkaiko bertsolarien konkursoetan eta eskatu egiezu euren bertsoak bizkaieraz bota dagiezan. Badakit ezta erreza, Bizkaiko bertsolariak urthe askotan ia mutu egonik, gaur gipuzkerazkoak dabez maisutzat eta. Bainan zuk gauza gatxagoak egin dituzu.

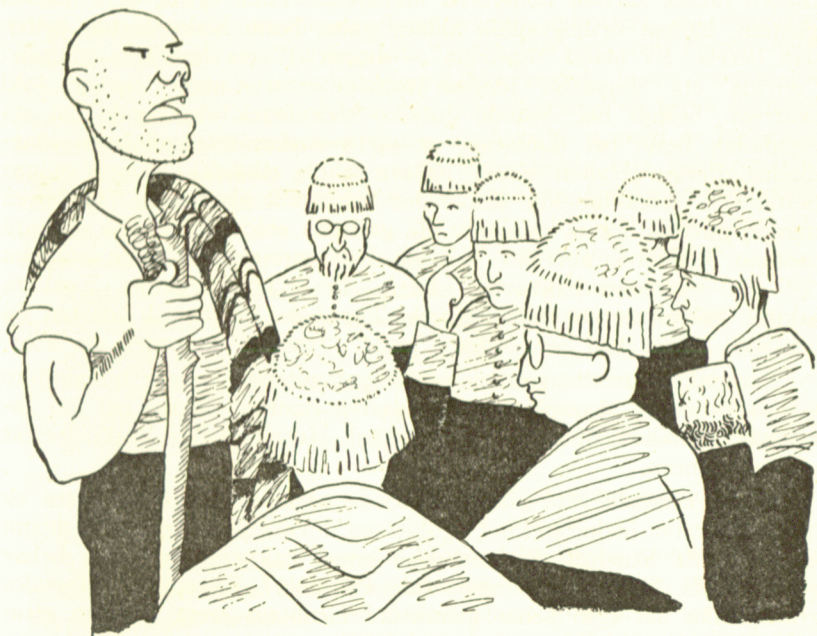
Berdin eskatu behar diet bihotz bihotzez, euskararen osasunerako, bizkaierazko idazle guztiei, bizkaieraz idazten saiatzeko.

Eta Aita Zabala'ri, sar dadila Bizkaian bere AUSPOA-rekin, hango euskarari aizea emateko, eia biztuten duan ia ithoteko dagon garra. Hau egiten badu eztezala pentsa eztauala ezer egiten gipuzkeraren alde, gipuzkeraren osasuna be bizkaierakoarekin lotuta dago ta. Bizkaierea hil ezker joan bedi arin gipuzkera kofesatzera eta elexakoak hartzera.

Eta nik zergaitik ezta idazten bizkaieraz? Eztago denborarik dana egiteko. Ni batasun lanekin hasi naiz eta gudu-toki huntan saiatu behar naiz. Esan dut lehen ere: euskararen aldeko burruka, gudu-toki askotan irabazi behar da, eta batasun-gudu-tokian ere bai. Esan nuan KURLOIAK idatzi nuanean gauza tradizionala dala jakintza heltzen danean euskarari agur egitea. Orain arte, bakharrrik gizon batzuentzat izaten zan eta etzegoan hemendik arriskurik euskararentzat, orain ordea bazter guztietatik zabaltzen da, eta zorionez gainera, eta guk ahaleginak egin behar ditugu euskaldunen arte zabaltzeko, bainan euskarari agur egin gabe. Eta huntako lehenbiziko urhatsa eta beharrezkoa da batasuna, ezin baitira idatzi jakintza-liburuak euskalgi bakoitzean.

Beste alde batetik, gai jakitunak ezta idatzi behar besteak bezela. Euskalgiak ezterarako baztertu gabe, beste idaz-modu bat ekartea da nik nahi dutana beraz. Eta hau beharrezkoa dala erakusteko erderazko adibide bat ipiniko dizut. Baliteke hizkera gutti izatea munduan española baino elkorragoak humelako adibideak atherateko. Horra adibidea dana dala:

“Juan Kepler es ese que sacó las leys de cómo andan los planetas, que son esos astros que les icen, que no tienen luz propia. Este individuo, que era sietemesino, anduvo mas enfermo que la puñeta y no veía tres en un burro. De crío tuvo viruelas. En su casa no tenían ni chiquita. A su madre no le dieron escuela. Su viejo anduvo de

soldau con el duque de Alba. Era mu merengue pa labrador y le mandaron a aprender tología o eso. Se casó con una buena moza que le ician Barbara Muller. Adempués tres chavesas que tuvió la endiñaron y la parienta quedó mu mal del tejau. Adempués se arrejuntó con una tia mu maja que le ician Susana Rettinger y tuvió siete crios. Anduvió currelando con ese tio de las napias de quita y pon que le ician Tycho Brae. Escrebió un mamotreto que se entitula :

Kepleri Prodomus Dissertationum Cosmographicarum, Continens
Mysterium Cosmographicum de Admirabili Proportione Orbium
Coelestium Deque Causis Coelorum Numeri, Magnitudinis, Motuumque
Periodicorum Genuinis Et Propriis, Demonstratum Per Quinque Re-
gularia Corpora Geometrica.”

E! Irakurle! Ez ethorri gero nere atzetik harrika!... Badakit hu-
nek gusto higuingarri bat duala! Eztut idatzi adibide hau, zelako gusto
zantarra utzi didaten jakintzazko euskal idazki askok jakin dezazun
baizik!

Utikan “prabika”, “opukatu”, “perpaatu” eta hunelako hitzak

gai jakitunak erabilten diranean. Zilegi da beste edozein hizkuntz bateko hitzak sartzea noberaren idazkietan. Hala egiten dute mundu guztian, baina orthographia aldatu gabe, beste hizkuntzetan egiten dan bezela. Ez idatzi "opitzina", "despatxo" eta hunelako gauzak: "oficina" eta "despacho" idazten baduzue eztuzue utziko euskara toki txarrean, bestela bai. Mundu guztiko hizkuntzek idaz modu bat eta españolak beste bat dutenean, ez sartu euskaran españolaren idazmodua. Berriz erranen dizuet: ezkera sekula elkartuko hunela mugaz bestaldeko euskaldunekin. Españolez bakharririk idazten da "ñ" letrea mundu guztian. Ez ta catalanez eta gallegoz ere. Ez sartu ba euskara osotuan. Galderen aurreko "¿" eta harrigarritzko esakeren aurreko "¡" ere, españolez bakharririk idazten dira mundu guztian. Euskara jakitun batean eztute bada tokirik. Españolez bakharririk idazten da "futbol", "foot ball"-en ordez, "tenis" "tennis"-en ordez eta abar.

Esandako gauzatto guztiak eztute garrantzirik, mugaz hunaindiko eskualde bateko baserritarrentzat idazten danean, baina bai gai jakitunak erabilten diranean edo Euskal Herri guztiko irakurleentzat idazten danean.

"Zer gertatzen zaio (irakurleari) ez arrai ez aragi, ez berea ez besterena ezta hizkerarekin?" galdetzen duzu. Eztakit zer nahi duzun adierazi hitz hauekin. Bizkaierazko hitzei bakharririk eratziki behar genizkiokela bizkaierazko atzizkiak eta hola? Exceptioz bethetako grammatika bat egin behar genukela? Eztiotsut ezetz. Hortan egon naiz ni be, bentajak eta ez-bentajak pisatu ostean hau alde batera utzi banuan ere.

"Noiz arte jasango du irakurlearen aoak oi duan eztiaren ordez nai badu eta nai ezpadu irets-arazi nai diogun ozpiña? Ezpaitago ozpiñ miñagorik elkarrekin ezin ezkon ditezken goxokiz naasia baiño?"

Harrituta utzi ninduzun lerro hauekin. Nire nahasteak zapaltzeko, zuek egiten dituzuenak ozpin bataiatu, zuek tantaka eta khontuz khontuz ematen duzuen ozpina nik neurri gabe, txurrutadaka, litroka ematen dutala adierazteko!

Agerian dago arrazoirik eztaukazuna. Berez erorten dira lurrera iletatik ekarritako azalpen hoik.

Haur-zaroan ikasitakoa da eztaia, irakurleari lakhetenik zaiona. Bigarrenez dathoz (eztia oraino) bere euskalgiko gauzak, bere herrian bezelaxe esaten eztiranean, baina ondoko herrietako kanpotarrei sarri entzundakoak. Hirugarrenez (eztia, baina ez hain bikaina) beste euskalgietako gauzak, ongi ikasita dauzkanean, ajola gutti zein euskalgitakoak diran. Laugarrenez (mota txarreko eztaia) ongi ulertuarren berak esaten eztaiana, ajola gutti zein euskalgitakoa dan.

Bostgarrenez, ulertzen ezteua. Hauxe da ozpina beretzat, hau da noiz arte jasanen othe duan galdetu behar duguna.

Zuek ezta ematen diezue gipuzkerazko irakurleei, eta ohargabetuta, descuidatuta, jaten dagozala, zast! irets-arazten diezue ozpin tantatto bat. Jasanen ez othe duten bildurrarekin, berriz ematen diezue ezta, berriz ohargabetu arte eta hola. Salomon'ek berak neurtuko luken baino hobeto neurtzen duzue zuek nahi ta nahi ez irets-arazi behar duzue. Bainan gipuzkerazko irakurleekin ezta bukatzen Euskal Herria. Beste euskalgietakoei txurrutadaka, litroka ematen diezue ozpina, eta ezta ordea tantaka. Ni zuen aldean demokratikua naiz, denei ematen diet ozpina eta ezta ahal bezain ongi banatua.

Azaletik baino ezpada begirutzen, oso ongi pentsatua dirudi ozpin tantak emateko modu hau. Bainan azter dezagun hau astiro ia.

Badirudi behin ozpin tanta bat irets-arazi ta ezer jazo ezta ikusi ezkerero, esate baterako, *erresuma* hitza *erreimuren* ordez idatzi ezkerero, hurrengoan hitz hori, ozpin tanta hori, bildurrik gabe sar ditekela beste batekin hasteko, bestela batasunerako urhatsak geldituta legokez ta.

Uste dut hunela pentsatzen duzuenek garrantzi handiko gauza bi uzten duzuela ahaztuta.

Lehenbizikoa: Zuek nappar-lapurderazko ozpin tantak sartzen dituzue gipuzkeran eta mugaz bestaldeko idazleek ezte sartzten gipuzkerazko ozpin tantarik euren idazkietan. Noiz arte jarraitu behar duzue zuek ozpin tantaka? Hitz eta esakera diferente guztiak nappar-lapurderaz irets-arazi arte noski. Zuen systeman mugitzen eztanak, besteen euskalgiak ikasi nahi ezteuak, baitu batasuna eginda, besteak beregana joanarazirik. Zenbat denbora behar da batasuna hunela lortzeko? Larehun? Bostehun urthe? Mugaz bestaldeko idazleak ere gipuzkerazko ozpin tantak sartzen saiatuko balira, denbora hau erdiraino laburtuko litzake. Horra zuen "batasuna", bizkaierea alde batera utzita. Nik uste dut zentzuna duanarentzat hori ezlitzakela batasuna, bainan badirudi gogorregia dutala burua. Tira... nik esan nahi dutana da euskarak batasunik gabe berrehun urthe irauten badu, ezta beharrezkoa batasuna.

Bigarrena eta handiena: Hunelako irakas-moduak eskatzen du irakurlearen partetik, irakas-idazki hauk guztiak edo ia guztiak irakurtea, bestela jasan ahal baino ozpin gehiago iretsi beharko luke ta. Bainan ezta hau handiena. Zenbat irakurle daukazue bide hortatik saiatzten zeratenok? Larehun? Hara, nik bat-batean irets-arazten ditudan txurrutadekin berrehun dauzkat. Euskararen osasunerako ehun milla inguru behar ditugu. Ez denek irakurgai berdinak irakurteko, diferenteak baitira gustoak, bainan bai danak euskara-modu bakhar

batekoak. Zuek gero beraz 99.600 irakurleri eman beharko diezue ozpina txurrutadaka, ezpaitute iretsi orain tantaka ematen duzuen. Nik 99.800 irakurleri. Eztu beraz merezi tantaka ibilerik.

Ezta konfinitu behar euskalgi bateko litteratur berezia batasun litteraturarekin, Euskalgietako litteraturak bizi biziak behar ditugu. Begoz orai arte bezela "h" letrea eta orthographia fijua sarturik.

Benetan uste dut ongi bataiatuta dagoela *ozpin* zuk, Aita Villasante'k eta, gipuzkeran sartzen duzuen beste euskalgietatik, Gipuzkeraz idazten duzuen ezkerro gaizki dagoz sartuta, ezpaitira gipuzkerazkoak. Oso gaizki dagoz hiru edo lau zilho oihal batean, konpontzera eramatea eskatzen dute, baina apropos egindako zilhoekin ikusten dan ehuna, erderaz "ojetero" edo "tela perforada" deritxana, oso ongi dago bere zilhoekin eta ezta konpondu behar. Horregaitik da ozpina zuek irakurleari ohargabetuta dagonean irets-arazten diezuna. Etzenduen egin beharko hori. Ozpina dala pentsatuko banu behintzat, nik eznuke eginen.

Bainan litteratur hizkuntza artifizial batean (litteratur hizkuntza guztiak dira artifizialak) euskarak nahastu eta ozpina? Nola esan dezakezu hori? Euskara eta erderazko nahaste izugarriak egunoro irakurri ta ontzat hartu behar, EGAN'en bertan urrunago joan gabe, eta euskalgien arteko nahasteak ozpina? *Apaga y vámonos*.

Azkue'k eta bere denboretako euskalariak argi argi ikusten zuten beharrezkoak zirala nahasteak batasunerako, zilegi zala komeni ziran nahasteak egitea litteratur-euskaran. Halaz ere etzeukaten iritzi ziur eta argi bat gai huntaz. GIPUZKERA OSOTUA titulatu zuan liburuttoan, "Al Lector" hitzen ostean ipinitako hitzaurrean, V'gn paragraphuan, hurrengo irakur diteke:

"Sería imitar a aquellos simpáticos artistas de Txorierri si tratara uno de cubrir por ejemplo, el vocablo *ekarri* con su sinónimo roncales *eragu*, *etorri* con *yin*, *xin* o *dxin* de varios dialectos, *sorgin* con el suletino *belagile*, esan *didazu* con el vizcaíno *esan daustazu*... etc."

Itsutu egiten da euskara hutsezko gaindegia, erderazko eredia bethi begi aurretik khendu ezinik edukiten danean. Euskarazko lan sakonak egiteko alde batera utzi behar da erdera. Ezta komeni erderaz aztertzea euskarazko gaiak. 1959'ko apirilaren 2an, Euskaltzaindiaren agiria euskal hitzei buruz argitaratu zanetik (Irigaray jaunaren zorioneko iritzi argia onharturik) hautsi zitzaizkigun erderara lotuten ginuzten kateak eta gaur edozein gai batez mintza gaitezke euskaraz, batez ere euskal hizkuntzari buruzko gai batez.

Azpiko ideia oker bat ikusten da hemen, Bietatik edo hiruretatik bat hautatu behar dala da "cubrir" hitzagaz adierazo nahi diguna Azkue jaunak. Bainan erderaz "traer" hitzak adierazten digun ideia

hitz bakhar batekin esaten dalako ezta athera behar ezin dala esan hau euskaraz *ekarri* eta *eragu* hitzekin, biak bizirik dagozan arte, edo "venir" *ethorri* eta *jin* hitzekin, bietara, edo batzuetan *sorgin* eta beste batzuetan *belagile*. Euskaraz "sartu" modu bakhar batean esaten bada, erderaz ordea *entrar*, *penetrar*, *meter* eta *introducir* esan ditekete. Hor konpon, hizkuntza bakoitzak bere gauzak ditu.

Bakharrik hitz baten varietateak ditugu gehiegizko batasun euskararako. Varietate hauetatik bat hautatu ezik eztago batasunik.

Gainera ez dira euskalgien arteko ezberdintasunak hain sakonak nahasteko bildur izateko. Esate baterako, galdetzen badiozue haur edo emakume bati "nola habil?" Bizkaian, Gipuzkoako mugatik urruneko herri edo baserri batean, eztizue ulertuko, bainan muttikoa gizon egina bere herritik athera eta beste euskaldunekin hitz egin behar duanean, laster entzuten du "nola esan dezu?" edo hunen antzeko esakeren bat. Hasieran harrিতuta geldituko da, bainan "nola" lehenbiziko aldiz entzuten dualarik ere, laster igarten du, berak "zelan" erraiten duan hitzaren orde z esana dala, eta beretzat *zelan* "zer-la" eta *nola* "nor-la" dira. Beraz giputzek "noren itxuraz" eta berak "zeren itxuraz" galdetzen dutela ikusten du. Zer egin behar du casu huntan batasun idazleak? Eztitu hartu behar berdintzat hitz hauk, berdin xamarrak badira be. Eztu idatziko inoiz "zelako gizona", "nolako gizona" baino, ez ta "nolako liburua", "zelako liburua" baizik. Berdin gerthatzen da "eraman" hitzarekin, lehen erranikako bizkaitarrak berehala igarten du antz handia duala "eroan" ekin. Beretzat lehenbizikoak "era-eman" eta bigarrenak "era-joan" adierazten dute. Euskara osotuaz beraz ez dira izan behar synonymuak. Beraz, berez dabilen edozer gurekin dakargunean, gurekin joan arazten dugunean, "eroaten dugula" erran behar dugu euskara osotuaz, eta joanarazi ezin badugu ordea, nahiz eskuan daramagun liburu bat edo berez eztabilen gauza bat dalako, nahiz ibili nahi eztualako, "eramaten dugula". Esate baterako gizon bat presondegira eramaten dutela idazten danean, narrastuta eramaten dutela adierazten da, berak ibili nahi eztualako, presondegira *eroaten* dutela idazten duanean ordea, berez doala oinez, atsegin ezipaio ere. Berdina da *oraindaino* edo *oraino* eta *oraindik* hitzekin gerthatzen dana. Lehenbiziko biak "lehen hasi eta orain arte" adierazten dute, hirugarrenak "orain hasita". Hasi nintzan hitz hauk euren adierazgai bereziekin idazten, eta zelako poza sentitu nuan Lakuntzan herriak halaxe erabilten ditula ikusi nuanen!... Don Joakin Andueza (g. b.) nere lakuntzar adiskide handia zanak kontatu zizkidan euskal iphuinetatik bat ipiniko dut hemen hau azaltzeko, bere hitzak aldatu gabe:

MARTIN MOTTELA

Martin Mottela da gizon bat azaiye haundiyek egiten zitubena, azaiye haundiyek, eta balentiye haundiye, nola... lapurrei ta... diruak khendu ta... vamos eee... berak lapurtu, ta hola. Eta aitu zuen franzes batek, Españin bazegola, gizon bat, listua... hola lapurretarako. Ta harek ez zuala Franzin kontrariyurik billatzen, da ethorri de Españira, da ethorri de ta:

“Nun bizi de Martin Mottela?”

“Honako paraje hontan”

Jun da ta:

“Egun on!” da:

“Bai zuri ere!”

“Zu al zera Martin Mottela gizon famatu hori, hola diru jaittita-sun hoiek ta holan...?”

“Bat bai! Zu nungoa zara ba?”

“Ni naiz Franziakua. Han eztot kontrariyurik billatzen, da zu... Hara izan nun gizon bat bazegola hemen listua, Españin, da zure billa heldu naiz.”

“Ni naiz ba.”

“Bueno! zerako z'eingo'gu ba?”

“Hara! begiok!” esan diyo franzesari, “bele batek hortxe zekak kapia, txipo horren puntan, ta horrerik kendu zaizkok arrautzek kapitik baña bera batere mugitu gabe, belea kapien dagola.”

“Martin Mottelak, nola baizekien zauzkela bi arrautze beleak kapin, bai...”

(Barre algarak estaltzen dute orai magnetophonuan Andueza jaunaren abotsa. Irri barrezka hasten dira lehendik iphuina zekiten entzuleak.)

“Bueno ba, bota du suertea ta tokatu da franzasia iyotzea. Franzesia iyo da ta han zegon belea kapin, ta bestea pooliki pooliki poliki kapi azpitik arrautze bat khendu diyo beleari, ta franzesak polsara... beere, tire... altxatuko zen bildurrarekin, belea, begira. Martin Mottela ixilikan iyo da ta, franzesaren polsatik berera. Berriz ere poliki poliki beste arrautzie khendu dio eta frantsesak poltsara. Martin Mottelak frantsesaren polsatik berera. Da kaxka kaxka, bera Martin Mottela. Bestie oraiñan billen. Nola ez zekien bestiek beste arrautzik oraiño ba othe zanik, franzesak, ez arrautzik zanik... Martin Mottelak bazekien bazauzkela bi arrautze besterik ez gaiñera. Bi arrautzek gaiñean, ttpa ttpa, arbolien bera ta txapagaiño, bera ethorri.

“Da! khendu zio?” eta:

“Bai! khendu ziyuat!”

“E ba! ikusi ikusi!”

Hasi da frantsesa ta... horixe! ezin billatu! Arrautzen billa ta arrautzerik ez!

Martin Mottelak athara polsatik eta:

“Hok al dituk?” eta:

“Bai horixek dituk... Ni baño gehiyago haiz motel!”

Iphuin huntan ikusten dira *orainan* eta *oraino* hitzak. Lehenbizikoa da Lakuntzan arkitu nuela esan dutana. Ohar zazute nola esaten duan Andueza jaunak: *Bestie oraiñan bille* eta gero *etzekien beste arrautzik oraino ba othe zanik*. Badirudi gaurko gazterik gehienek ez tutelera erabilten zaharrek bezela *oraiñan* hitza. Hasi da han ere gal-tzen, eta erdel-euskarazko bilinguismoarekin, laster geldituko da bakharririk *oraindik* edo *oraino* hitzetatik bat, beste tokietan bezela. Lakuntzarrik gehienek hiru hizkera darabilte. Kanpotarrik eztagonean euren euskalgi berezia, eta orduan lehen aiphatutako hitzak *goaindi*, *goaindo* eta *goaiñan* bilhakutzen dira, kanpotar euskaldun bat ethorten danean lehen esan dugun bezela, eta kanpotar erdeldun bat ethorten danean *todaya*. Martin Mottela'ren iphuina kanpotar euskaldunentzat esanda dago hemen, Lakuntzako euskalgiz oso differentea da, euskararen gaindegitik. Huna beste esakera bat euren etxeko euskalgiz:

“Goaindo ezta ethorri, beiño (sic) uste dot goaindi ethor'ko'ala, jendie goaiñan elizen dago-ta.”

Hau kanpotarrentzat gutti aldatzen dute. Huna zelan erraiten du ten orduan:

“Oraindik ezta etorri, baiña uste dut oraindik etorriko dala, jendie oraiñan elizen dago-ta.”

Zuen “batasun” edo traste hortan:

“Oraindik ezta etorri, baiño uste dut oraindik etorriko dala, jendea oraindik elizan dago-ta.”

Edo, baldin napar-lapurdiaraz erran behar bada, khendu *oraindik* hiru tokietatik eta ipini *oraino*.

Euskara osotuaz:

“Oraindano ezta ethorri, baina uste dut oraindik ethorriko dala, jendea orainan elizan dago-ta.”

Zuentzat lakuntzarrek eta nik gaizki esaten dugu hau. Zuen litteratur euskara bikaina ikasi behar dugu hau aphainki eta behar bezela esaten ikasteko.

Zuek moztu egite duzue euskara eta bere litteraturea; ni oker nabil, euskararen gauzarik aphainenak eta aberatsenak gordetea nahi dut eta.

Bainan jarraitu gaitazan nere systemarekin. Nere iritiz garrantzi handia du euskararen osasunerako hitz eta esakera guztiak sartzea euskara osotuan. Pentsatzen dutenean horrialde bakhar batean idatz

ditezken giltz-hitzak jendeen arte zabaldu ezkeru, denek ezagutzeko moduan, bukatuko litzakela bizkaitar eta giputzen arteko elkar ezin ulertzea euskaraz... "Giltz-hitzak" eta "giltz-esakerak" bataiatu ditzakegu adierazgai berdineko hitzak eta esakerak. Eurek dauke errua euskaldunak elkarrekin ulertzen ezpadira. Giltz esakera guztiak Euskal Herri guztian ezagutaraztea litzake gauzarik osasungarriena euskararentzat. Zuek, giputzok, ezin duzue ulertu nere systema hau. Ohitu zerate geldirik egoten zuen gipuzkeratik irten gabe, besteak zuen modura hitz egiten saiatzen diralarik. Alperrik da zuentzat beste euskalgi asko jakitea, zuen gipuzkera eztana ozpin da zuentzat. Guk, ordea, ondo ondoan dauzkagu buruan zuen esakerak eta gureak, eta berez atheraten zaizkigu nahasteak ohartu gabe. Zuek batasuneko gaiak aztartzen dituzuenean ere, gipuzkerazko irakurleak bakharrrik daukazue begi aurrean.

Pernando: Euskaldun guztien arte lortu behar da batasuna, eta zu be, besteak bezela saiatu behar zera huntako.

Huna giltz-hitzen arte nagusienak. Batasun idazleok! Arren! nahas itzatzue ahal duzuen bakhoitzean bat ere ahaztu gabe!

Ere ta *bere* edo *be*. Adibide batzukin nahi dizuet azaldu zenbat irabazten duan euskara osotua hunekin:

"Hori ere hara dioa" (G)

"Hori be hara doa" (Euskara osotua) Gipuzkerazko esakerak min egiten du belarrietan.

"Horrek be bai" (B) (Hau litteratur bizkaiera artifizialean bakharrrik, herriak bethi esaten du "Horre'pe bai").

"Horrek ere bai" (Euskara osotua: litteratur bizkaierera artifizialagoa da).

Vocal baten atzean "be" eta konsonante baten gibelean "ere" idatziko dugu euskara osotuz (1).

-gaz eta *-rekin*; *-kaz* eta *-ekin*. Atzizki hauek dute erru asko bizkaitar eta beste euskaldunen arteko elkar-ezin-ulertzean. Nahastu asko batasun idazleok! Komeni zaio euskal idazleari nahi duanean bata edo bestea erabilteko askatasuna edukitea. Adibidez:

"Arin joan zan amarekin Kattalin eta aitarekin Krispin" (G).

"Arin joan zan amagaz Kattalin eta aitagaz Krispin" (B eta euskara osotuz, kin kin gehiegi sartu gabe).

Erran ta *esan*. Garrantzi handiko giltz-hitzak. Bizkaitar batek *erran* lehenengo aldiz entzuten duanean alemana entzuten dualakoan

(1) Doi doi bukatu ihardespren hau eta huna zer arkitu nuan Lakuntzan: *ere* edo *be* esan beharrean, vokalen atzean *dee* eta konsonanteen atzean *ee* erraiten dute han. Ezta ba hain artifiziala *ere* ta *be* hitzekin egiten dutana.

gelditzen da ta eztu gehiago jaramonik egiten. Euskara osotuaz biak erabilten badira, arin ikasten du bakhhoitzak, beretzat arrotza dana. Batzuk bata ta besteak bestea nahastu gabe erabilten badira gaur bezela, hizkuntza diferenteak ematen dute. Biak berdin xamar erabili ezkeru, euskara osotuaz baino ezpada be, hizkuntza bateko synonymuak egiten zaizkigu.

Galdetu-itandu, orhoitu-gomutau, ethorri-jin, joan-gan, aintzin-aurre, atze-gibel eta abar. Hunelako giltz hitzek aberastasun handia ematen diote euskara osotuari.

Ongi aztertu ezkeru, giltz hitzik gehien arte badago diferentziarik. Bainan ez-berdintasun haien igarteko, maiz erabili behar ditugu bata bestearen ondoan. Adibidez:

Atze ta *gibel* eztera synonymuak. Atzean dagona, baliteke ondo ondoan ez egotea, gibelean dagona hurbil hurbil dago ordea. Esate baterako: “Seme guztiak zoatzin amaren atzetik, ttipiena gibelean.”

-Z GERO ta EZKERO. “Hori egin ezkeru” bi adierazgai ditu bizkaieraz eta gipuzkeraz: “Hori egiten bada” ta “hori egin ostean”. Berdin gerthatzen da mugaz bestaldean “Hori eginez gero” erranbiderekin. Euskara osotuaz, “hori egiten bada” adierazteko “hori egin ezkeru” idatziko dugu, eta “hori egin ta gero” ordea, “hori eginez gero”.

Giltz esakeren arte nagusienetako bat da “aitaren ikustera noa” ta “aita ikustera noa”. Bietara idatz ditazke euskara osotuaz, bainan bietatik bat erabilten ezta kienak itxaron dezala nere liburua EUSKARA OSOTUA agertu arte. Han ikasiko ditu erretzasun handiarekin eta grammatikazko *terminachorik* gabe giltz esakerarik nagusienak. Kontuz ibili behar da beste euskalgietako gauzak erabilteko, hoba ez idaztea sekula, zelan erabili behar diran zeatz zeatz ikasi gabe. Bestela, nere systema huntan bertan sortuko zan beste arrisku bat euskararentzat. Bakhhoitzak bere euskalgikoak ez tiran esakerak mordoloki erabilten baditu, bildur izateko da ez othe zaizkigun mordolotuko euskarazko esakera guztiak. Berehalaxe pentsatu nuan nik hau hasi nintzanean, bai ta hau galazoteko behar diran urhatsak ere. Eta hau ezpada, ez tut ulertzen zegaitik diozun: “Arriskuren bat edo beste ikusten dut orratik, Aita Villasante’re n antzera, Oskillaso’re n bidean.” Esandakoa ezpada, zeintzu othe dira arrisku hauk? Uste al duzu, esate baterako, gernikar bat ausartuko litzakela bere adiskideei esaten: “Eztut konprenitzen ahal” edo “erran zazute” edo hunelako gauzen bat? Ez bildurrik izan. Uretara botako lukete, eta berak jakin daki hau hunelako gauzak esaten hasi baino lehen.

“Bistan dago” esaten duzu gero, “Oskillaso’re n bi xedeak eta elburuak, euskeraren batasuna eta euskal-eleberriaren ona, aserre-xamar

dabiltzala elkarrekin". Adiskide, begi-sendagile batengana joan beharko dut geroko utzi gabe, ezpaitut ikusten bistan dagona. Euskararen batasunerako prolemak pentsatzen eta EUSKARA OSOTUA egiteko paperak lan askorekin zikintzen ditudalarik, atsedean pozgarria izaten zait eleberriak eta, idaztea, arkitutako *matiz* lilluragarriak *practicari* erabiltea. Bi xedeak elkarrekin aserre xamar ibili beharrean, nerretzat lehenbizikoak asko laguntzen dio bigarrenekoari.

Giltz hitz eta esakerak ezin ezkon ditezken goxokiak dirala erraita subjektivuegia iruditzen zait. Hasieran bai, ohitu ezker ez. Huna zegaitik hasi naizen ni eleberriak idazten. Ohituko zerate nere eleberriekin. Bide hau jarraitzen dut batasunerako bide bakharra dala uste dutalako, eta beharrezkoa iruditzen zaitalako euskararen osanunerako, euskaldunen arteko elkar-ulert-ezina galazoteko.

Standard-tutako hizkuntzetan, herri koskorretako biztanleak hiri nagusietan bildu eta bazter guztietako esakerak nahasirik, batasunerako OINHARRI izan dan hizkera bat sortu zitzaion. Gure herriko hiri nagusietan erderaz egiten da. Itxita dago beraz guretzat athe hau. Standard-tutako hizkuntzetan handikiek erabilitako hizkuntza izan da bethi batasunaren EREDUA. Gure handikiek euskara laga eta erdelkunak bihurtu zaizkigu bethi. Itxita dago guretzat beraz beste athe hau be. Eta Mitxelena adiskide, athe nagusiak itxita dauzkagula ikusi ta geuk itxiko ditugu gelditzen zaizkigun athe eskasak? Guk esaten badugu hau ozpin dala, ozpin izanen da. Eztaukazu gauza subjektivuagorik.

Toki batzuetan berez hartzen dute indarra zugaitzek, berez egiter dira sendoak, beste batzuetan ordea, nahiz ura falta zaielako, nahiz beste zezergaitik, berez bizi ezin eta makaldu ta legortu egiten dira. Zuelako batasunzaleok, makhil sendo bat lurrean tinkatu ezker zuhaitz makala makhil hunen kontra lotuteko okertu eztedin, eta gero urtatzera joan ezker, "ez, ez!" hasiko zinateke, "utz zazu berez bizi dadin beste zuhaitzak bezela".

Eztiot ematen nik artifizialki euskarari nere systema hunekin, standard-tutako hizkuntza guztiek berez eduki dutena baizik: NAHAS-TEAK eta EREDUA.

Hortik eta hemendik nabilela, mila euskara modu entzuten ditudalarik, aurrean daukaten gizonaren hitzak entzun ostean, gutti gora behera berak darabilen euskara moduz mintzatzen ohi naiz. Ez naiz ni hau egiten dakian euskaldun bakharra, batzuk asko beste batzuk gutti, millaka arkitzen dira hau egiten dutenak. Lan bat daukat hasita hau erakusteko. Hau egiteko ezta nahikoa gipuzkeraz jakitea. Hunelako jakintza benetako euskal jakintza da, eta beste hizkuntzek handikien eta jakintzadunen hizkerea hartu badute eredutzat batasun-

nerako, etzait iduritzen hain kirtenkeri handia hunelako jakintzakin ornitutako euskaldunen hizkerea hartzea eredutzat euskararen bata-sunerako.

Amerikanu bati entzun nion nik Madrid'en, Recoletos deritxen frontoian, nik egiten ditudanen antzeko nahasteak. Etxabe markiniar zesterua eta Recoletos'eko intendentea (1950 gneko intendentea) dira lekuko. Etxekian ingelesez eta euskaraz baizik eta erreztasun handiarekin mintzatzen zan gure baserritarrak bezela. Euskalgi bat ikasi zuan etxean bakoitzak bere herrian, baina haurrak karrikan batu ziranean, euskara osotua deitu dezakegun nahaste aberats bat sortu zan. Bizkaiera eta lapurdiera erreztasun handiagaz elkarrekin nahasiak entzutea gauza pozgarria benetan izan zan neretzat. Milla urthe edo, ibar hertsietan elkarrengandik urrunduta egon diran euskalgiak Ameriketako herri batzuetan, lapiko batean sartzen diran janariak bezela nahastu, ta bizkai-lapurdiera usaineko euskara eder bat sortu zan. Zuk ere entzun bazendu edertzat hartuko zenun, etzenduan bataiatuko ozpin, eztaukat dudarik. A! baina hau berez eginda zegoan eta nik etxean egiten dut laboratorio batean bezela! Berez egiten bada ondo dago. Horra lehenago esan dutana, berez hazi dadila zuhaitz makala makhilik eta ureztatu gabe. Bai ta niri be askoz gehiago gustako zitzaidan herriak eginda arkituko balitz hemen. Baina ze laboratorio ta laboratorio oste! Etxekotzat Ameriketara izan ezik inork ezpadauka, euskalgiak bezain zaharra da hau euskaldunen ezpainetan, minoria batean baino ezpada be. Zuek idazten duzuen artifizialagoa da. Nik eztut inoz entzun "ez da", "ez dator" eta orain orhoitzeko denborarik eztaukatan beste gauza asko. "Ezta", "eztathor" eta abar esaten dute toki guztietan.

Linguistika mota bi dagoz. Verticala ta horizontala bataiatu ditza-kegu. Lehenbizikoak hildako hizkuntzak eta paper zaharrak azter-zen ditu, bigarrenak ordea hizlarien ezpainetan bizirik dagona. Bakoitzak bestearen lanak bere helburu berezientzat baliatzen baditu be, bien methoduak eta ideiak oso differenteak dira. Figura handi bat daukagu zorionez gaur euskaldunok lehenbiziko motazko linguistikan: zu Mitxelena jauna. Bestean ordea eztugu egiten ezer, eta hunelako lanei, hunelako linguistika motari, eztio egiten Euskaltzaindiak gaur jaramonik ere. Nahi nuke oharrarazi garrantzi handi-koa dala. Alde batetik *Archivo de Comptos* eta abar, hor geldituko badira, suak errespetatzen dituan arte, beste alde batetik aldakuntza handi bat jasaiten du euskarak gure egun hauetan. Bigarren motazko linguistikea geroko uzten bada, berandu izanen da. Oso differentea da euskara erderaz eztauten euskaldunen ezpainetan eta euskaldun bilinguistenetan. Sinhets ere ezтитеke zenbat eta zenbat *matiz* lillura-

garri galdu dituzten bigarrenek, zelan erderatu zaizkien jostuera ta esakera guztiak. Maisu handiak ditugu erderaz eztakiten euskaldunak. Gordailu oparoa, *filón riquísimo*, bigarren motazko linguistarentzat. Eta hamar urthe barru edo, bukatu egingen da bethiko, gordailu hau. S.O.S. bat bota nahi diet magnetophonu bat duten euskaldun guztiei hemendik. Baldin ezagutzen baduzue erderaz eztakian euskaldunen bat, joan zaiteze beregana agudo magnetophonuarekin. Etzatzue pentsatu zintak alperrik gastatuko dituzuenik, mundu guztitik ibiliko dira gero linguistikoak zuen atzetik eta. Bainan aholku batzu ematen utzi behar nozue hau behar bezela egin dagizuen:

Hari luze bat ipini eta ezkutatu mikrophonua eta magnetophonua berak ikusten ezuan toki batean.

Zuen herrikoa ezpada, ez egon aurrean hitz egiten dagon arte. Egin dezala berba bere herriko lagunekin bakharrik.

Hau beharrezkoa da. Bestela *hobeto* mintzatzen saiatuko da ta ezta asko balioko hartzen duzenak.

Egokiena litzake hunelako zintak Euskaltzaindiak erosi ta gordeko balitu. Huntan gastatutako dirua, oso ongi gastatua litzake. Euskalgi berezi bat ongi estudiatzeko berrogei ta hamar bat orduko solasak behar dira guttienez, gehiegi gizon txiro bakhar batentzat. Eta eztira nahikoak zintak. Solasak makinaz idatzita ere gorde behar dira.

Uste dugun baino euskalgi gehiago dira Nafarroan, eta oraino bizirik. Ameriketan ere sortu dira nahaste-euskalgi berriak, zoritxarrez bizitza laburra izateko baino ez, baino orainan bizirik. Hauk ere garrantzi handikoak nere batasun bide hau estudiatzeko, baldin bide hau jarraituko badugu.

Altube'tar Seber jaunak lan sakon batzu egin zituan "De sintaxis euskérica" titulatu zituanak. Gero beste batzu hasi ziran "*se ha llegado a extremos ridiculos*" eta abar. Benetan uste dut zerbait falta zaioia Altube'ren lan ederrari, zerbaitetik ihes egin ziola, bainan gauza hauk eztira erabagi behar hala, *lo dijo Blas* eta kito, batez ere gure hizkuntzaren legeak, idatzitako euskaran bilhatzen diranean. Esandako zintetan, ez idazkietan, arkituko litzake eztabaita hunen erantzueria eta beste askorenak ere bai.

Azkue jauna zanaren Gipuzkera Osotua'k ezta oratu, ezta sustairik sartu gure arte... zorionez.

Euskal idazle guztiek onhartu ezpazuten, mugaz alde huntakoek bai, gehienek behintzat. Oraindaino ordaintzen ari gara bizkaitarrok sistema hunen ondore kaltegarriak.

Azter dezagun zerk galazo zien bere jarraitzailei gipuzkera oso-tuaz idazten, guk ere eztezagun egin topo berak arkitu zuan harriaren kontra.

Alde batetik Azkue'ren liburuan agertzen diran giltz esakera guztiak ez dira bethi ederrago idazlearentzat bere euskalgikoak baino. Gauza naturala, ezagutzen ez tana ezta ederra idazlearentzat, ezta irakurlearentzat ere. Beste alde batetik, ezta nahikoa bere liburuan idatzi zuana esakera arrotz baten grammatika-legeen norainokotasuna jakiteko.

Hau hobeto ulertuko da adibide baten laguntzaz.

Gipuzkera osotuz idazten ikasi nahirik (hau nere lanekin hasi baino ilabete batzuek aurretik) seigarren horri-aldera heldu nintzanean KAL sufixua arkitu nuan. Ikus dezagun nola azaltzen duan Azkue'k KAL sufixua erabilteko jakin behar dana:

“Diccionario Vasco-Español-Francés” delakoan 1905gn urthean agertu ziran hiru adibideak ematen ditu (“aldikal” edo aldi bakhoitzez, “aurkal” edo haur bakhoitzez, eta “burukal” edo buru bakhoitzez). Nafarroa-beherean, Erronkarin eta Zuberoan oso askotan erabilia dala esanarren, hogeitau hamar urthe igaro orduko, beste hiru hitzi iratxekia bildu dala herriagandik hitz-buztan hau, dio Azkue'k: “egunkal”, “errikal”, eta “sukal” edo “sugal”. Adibide bat ematen du: “gure etxeko anderëak haurkal oilo bat jaten dik”. Larraun'en eta Orexan “etxekal” esaten dala dio, baina sartzaldeko euskaldunek, gaineratzen du, KAL'en ordez KA erraiten dute.

“A!” esan nuan nere kolkorako, “hau hunela bada, erreza da sufixu hau noiz erabili behar dan jakitea. Ipin ditzagun adibide guzti hauk gure euskalgiz, KAL'en ordez KA idatzirik:

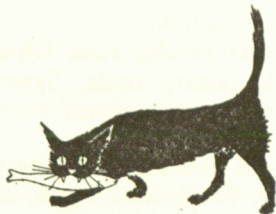
“Gure etxeko andreak umeka olo bat jaten yok.”

“Aldika zenbat?”

“Buruka zenbat?”

“Asteka zenbat?”

Eta hunaino heldu nintzanean sudurra tximurta ta ezetz egin nuan buruaz. KA hauiek Azkue'k zion bezela sartzaldeko euskalgi batean ipini ostean belarriko mina ematen zidaten. KAL ta KA ez dira ba synonymuak Azkue'k zionez.

Zelan jakin ezinik, eznuan erabiliko KAL sufizua gipuzkera oso-
tuaz idazteketan ere. Eta beharrik ere ez. Ez KA, ez KAL, nik "ba-
khoitz" hitza edo "ko" hitz-buztana erabiliko nuan eta lehenagoko
erranbideak alde batera utzirik:

"Aldiko zenbat?" edo "aldi bakhoitzeko zenbat?"

"Eguneko zenbat?" edo egun bakhoitzeko zenbat?"

eta abar, idatziko nuke.

Etzaizua inoiz gerthatu hitz bat dala-ta, hau ta bestea esaten hasi.
ta guttien igurikitzen duzunean hitz hori bera entzutea? Ba hauxe
gerthatu zitzaidan niri "aldiko" hitzarekin. Denbora gutti pasatu ta
Nafarroako herri batean entzun nuan.

Lukas Beltza sardinak saltzen zebilen. Errespeto handiko gizona,
Lukas'ek ohitura onak zeuzkan. Joaten zan ohera laster, eta hola.
Bainan orduan egunaldi txarrak ziran eta musean hasi zan. Etxeko
jauna ta ia danok ohatzera joan giñanean, han gelditu zan besteekin
jokoan. Minutu batzu ta:

"Lukas!" deitu eban etxeko jaunak, "ohatzera joan gaituk danak!"

"Bbbb!" ta Lukas segi musean.

Etxeko jaunak asko estimatzen zuan ta bost minutu edo igaro
ta hasi zan: "Lastimia gizon hori musian garai huntan! Bihar seire-
tako kamioiekin joan biher ta oraino musien" ta:

"Lukas!" deitu zuan berriz,

"Zer da?"

"Katua sardiñak jaten dabil!"

"Bbbb!" egin zuan ostera Lukas'ek musa utzi gabe.

Beste minutu batzu ta berriz:

"Lukas!"

"Zer da?"

"Katuak sardiñak zeramazkik naski!"

"Aldiko zenbat e'amaten'ttu?"

"Aldiko bat!"

"A! Ba lan ederra paratuko du katu horrek sardiña guztiak
e'amateko!"

Etxeko jaunak far egin ta bakean utzi zuan, ta nik "aldiko"
hitza entzunik, pozik egin nuan lo.

Azkue jaunak auctoritas handia zuan Gipuzkera Oso-
tua asmatu zuanean, lastima alperrik gastatu zuala. Systema hau etzan erreza,
etzan praktikua. Lastima etzuala asmatu euskara osotua nik sartu
nahi dutan bezela.

Gaur asko aurreratu da hizkuntzen irakas modua, ta nik argi ta
errez errez azalduko ditut, Jaungoikoa lagun, euskara osotuaz idazten
hasteko behar diran giltz esakera guztiak, grammatikako hitz ga-
rratzak ezertarako erabili gabe.

Bukatzeko, azter dezagun orain gorago idatzi ditugun lau puntuak euskara osotuaren gaindegitik:

1. Etzaio inoiz adierazten inori gaizki mintzatzen danik bere euskalgiko edertasunak esaten dituean. Euskara osotua gainean edo ados dago euskalgi guztiekin esakera bakhoitzean. Sekula ez, txarra dana, hobe a danaren gainean.

2. Eztu jarten euskalgi bat ere besteen azpian. Lanak eta nekeak danen arte banatzen ditu inorentzat bentajarik gabe, eztauka inork besteek baino erreztasun gehiago hautatutako euskalgian jaioa dalako. Denei adierazten die zerbait oso ongi esaten dutela, bainan ez tie emanen, alaz ere, eskualde bateko euskaldunei arrokeri-iturri bat.

3. Eztu moztuten gure litteraturea. Ezta aldatu behar asko PERU ABARKA (Egun onak Jaungoikoak emon daiozala...) ez ta GEROA be (Gure Jaungoikoak, munduko beste gauza guztien ondoan, gizona bera...) euskara osotuz idatzita edukiteko. Giltz-hitz eta esakera guztiak nahastuta irakurten ohitu dan irakurleak, nahastatu gabe ikusten dituean igarri be eztu egiten eta, izan ere, nahaste gabeko hizkerea, euskalgi bakhoitza ren litteraturea, casus particularis bat baino ezta. Besarkada batean hartzen ditu ba euskal litteraturako liburu guztiak.

4. Garrantzirik handiena duana: euskaldunen arteko ezin ulertzea galazoten du. Euskara osotuaren irakurleentzat zabalduta dago euskalgi bakhoitza ren litteratura berezia.

Systema hau praktikua da eta nahikoa litzake idazle ta irakurle nagusiak nerekin ados egotea, urthe gutti barru batasuna eginda edukiteko, orthographia fijua ta dana.

Asko daukat oraindik esateko gai huntaz, bainan gehiegi luzetu naiz hunezkero.

Zuen idaz modu hori oso ongi dago gipuzkerazko irakurleentzat. Irakurlea nongua izanen othe dan ezpadakigu, ezta igarri behar gure euskara be nongoa othe dan (ikus KURLOIAK hitzaurreko iphuan).

Egin dezagun ba batasuna hunela eta agudo, hau lortuz gero be lan asko daukagu egiteko ta.

Besarkada bat Mitxelena jaun adiskide horri.

OSKILLASO.

IRAKURRI DUZUTEN IHARDESPENAREN

INGURUAN ITZ BI

Enoa orain, ezta urrik eman ere, ihardespinari ihardestera azken itza nere dudalako, apaizaren gisa. Biziro atsegin zait beti "Oskilla-so"-ren itzak irakurtzea, naiz galderak izan naiz erantzunak, astifaldi ederren bat artu bear badut ere bere eskutik, oraingoan bezala. Alba-

ledi, ordea, neure burua garbitu nai nuke zertxobait, agertu nauen bezain beltza enaizela adierazteko edo.

Eztakit gipuzkeraz egiten ote dudan neronek —gipuzkera jatorrean beintzat ez, noski—; dakidana da, ordea, eztudela beifere batasunik egin nai izan gaiñerako guztiak neure bidera erakarriz. Eztut uste zuzenbidean nagoenik, eta are gutxiago besteak baiño artezago nabille-nik. Gure arteko ezberdintasunak eta bereizkuntzak gei eztizezen saiatu naiz beti soil-soillik, ustez beintzat.

Enauzu ifñondik ere Bizkai'ko euskara ederraren etsai. *Absit!* Esan nai nuena, ain zuzen ere, besterik zen: naiago nukeala askozaz ere, atsegiñaren aldetik, zure *Kurloiak* bizkaieraz baleudu, zenbait ozpin-tanta gora-beera, euskara osatuan baiño. Alako desegokitasun bat arkitzen nuelako, nolabait esan, liburu orren mami bizkaitar jatorraren eta non-naiko azalaren artean. Ori, ordea, ezta nere gogoia eta gustoa azaltzea baizik.

Oar bat bidenabar. Badirudi, zure itzei bagagozkie, ez genduela guk, Aita Villasante'k eta nik diot, Euskaltzaindiak 1959'ko apirillaren 20'ean artu zuen erabakiarekin zer ikusi andirik, iritzi orren eragille besterik zen ezker, zuk diozunez. Erabaki ori, ordea, ezta Bilbao'n, 1958-ko abenduan, egin ziren batzarre agiriari ondorea baizik. Eta batzarre orietan Aita Villasante eta ni beste edozein adifia nabarmendu giñala jakiteko eztuzu *Euskera* IV (1959), 93'gn. orrialdia eta ondo-koak, irakurri besterik: ale berezi bat ere argitara zuen Euskaltzaindiak batzarre orietako izketaldiekin. Or ikusiko duzu zuk esaten dituzun gauza asko nik neronek esan nituela an, gutxi gora-beera. Eztakit au neure burua garbitzea den ala zikintzea, zuk eder deritzazuna beste askok itsusi eta are nardagarri baiteritzate.

Gure auziaren mamiari dagokionez, zer esan bear dizut? Jokabide berri bat aurkitu duzu, orain artekoen ondoan zearo bestea eta bes-telakoa. Noraezko duzu, beraz, besterik gabe, leen asieran beintzat zenbait kontrako eta etsairekin bidean topo egitea. Kepler aipatu duzun ezker, zillegi izan bekit neri Galileo aipatzea. Zure zorionez, eztut nik orduko "Ofizio Saindua"-ren eskurik, ezta oraingo Ottaviani jaun agurgarriak —apurren bat murrizturik— duenik ere. Eztuzu beraz kalte andiren beldurrik ene aldetik. Esku ori banu ere, sinistra zadazu, enuke zure kontra erabilliko. Obe duzu, alaz ere, gogoia gora-beera, eskubiderik ez indarrrik eztudala jakitea.

Mintza gaitezen gure artean, ezpaitugu ortik, zuk eta nik beintzat, errieta-biderik izango. Gogo bat dugu eta oiñarriak ere berdintsuak. Ori orrela izanik, ez ote dugu bada muga berdintzura joko? Eta badakizu, batasuna gora-beera, nekez idoroko duzula, idazle zeran alde-tik, ni baiño miresle sutsuagorik. Biotz-biotzez,

MITXELENA.